

IV. Фінанси та кредит

УДК 336.71

*М. Д. Алексеєнко, д-р екон. наук, професор,
кафедри банківської справи,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»*

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ БАНКІВ З НЕБАНКІВСЬКИМИ КОМПАНІЯМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена проблемі інтеграції банків із небанківськими компаніями.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банк, небанківські установи, фінансова глобалізація.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена проблеме интеграции банков с небанковскими компаниями.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банк, небанковские учреждения, финансовая глобализация.

ANNOTATION. The article is devoted the problem of integration bank of the nonbank institution.

Key words: bank, nonbank institution, financial globalization.

Постановка проблеми. За останні роки основною тенденцією системних трансформацій сучасності визнано глобалізацію як об'єктивний і всеосяжний процес. Глобалізація характеризує якісно новий етап інтернаціоналізації економічного життя, а її вплив на всі сфери життєдіяльності людства стає дедалі відчутнішим. Найдинамічнішою сферою прояву глобалізаційних процесів є фінансова глобалізація, яка характеризується об'єднанням в єдину систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин та національних грошових ринків з подальшим їх перетворенням у єдиний фінансовий простір. Зустрічні інвестиційні потоки, розширення та взаємопроникнення міжнародних фінансових ринків вивели світову економіку на якісно новий рівень інтеграції-

глобалізацію. Інтеграційні процеси у фінансовій сфері можуть набувати різних форм в залежності від рівня прояву фінансової інтеграції. З огляду на зазначене, розглянемо окремі проблемні, дискусійні положення інтеграції банків з небанківськими компаніями на мікрорівні.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Процеси інтеграції банків із небанківськими компаніями є недостатньо дослідженими, особливо у вітчизняній літературі. Більшість наукових робіт на цю тематику опубліковано іноземними дослідниками. Серед вітчизняних дослідників окремі аспекти цієї проблематики досліджуються в роботах таких вчених, як О. Білорус, В. Корнєєв, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Н. Шелудько та інші. Проте проблеми інтеграції банків з небанківськими компаніями потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Недостатня висвітленість питання інтеграції банків із небанківськими фінансовими компаніями, а також введення в дію нових нормативно-правових актів, що стосуються цієї проблематики, спонукають до розгляду деяких питань практики співпраці банків із небанківськими компаніями.

Виклад основного матеріалу. Посилення в умовах глобалізації конкуренції на ринках фінансових послуг, впровадження новітніх технологій в діяльності фінансових посередників спонукає банки розширювати спектр послуг, які надаються клієнтам, та удосконалювати канали доставки банківських продуктів споживачам. Розширення продуктового ряду та розвиток сучасних інформаційних технологій вплинули на процеси інтеграції банків з небанківськими компаніями, які спеціалізуються на наданні не базових для банків послуг (наприклад, лізингові, факторингові та страхові компанії) та/або допоміжних послуг (компанії діяльність котрих, зокрема, полягає в наданні послуг з інформаційних технологій, обробки даних або будь-яких послуг, які необхідні для здійснення банком діяльності з надання фінансових послуг).

Співпраця банків і спеціалізованих небанківських компаній може на практиці реалізуватися в різних формах, зокрема: встановлення агентських відносин; обмін акціями; створення банками власних дочірніх небанківських компаній; створення спільних спеціалізованих компаній; об'єднання на договірних засадах зусиль у питаннях надання та універсалізації послуг, обслуговування клієнтів, спільного використання інформаційної та матеріально-технічної бази. Вибір банками конкретної, найбільш доці-

льної форми співпраці із небанківськими компаніями залежить від економічної ситуації в країні, особливостей чинного законодавства, системи оподаткування, поведінки інших фінансових посередників, стратегії та тактики ведення банками власного бізнесу тощо.

Прогресуючі тенденції глобалізації та інтеграції світової економіки і фінансових ринків ознаменувалися зокрема співпрацею різних фінансових посередників. Прикладом інтеграції банків і небанківських компаній є співпраця банків із страховими компаніями з метою координації продажів, поєднання банківських і страхових продуктів, налагодження спільних каналів їх збуту, використання однієї і тієї ж клієнтської бази з метою отримання прибутку тощо. При цьому співпраця банків та страхових компаній може бути направлена на продаж фінансових продуктів, розрахованих на масового споживача та/або на індивідуально орієнтоване обслуговування клієнтів.

В економічній літературі співпрацю банків та страхових компаній характеризують дефініцією «банккассюранс» (від фр. «bancassurance»), хоча в літературі їй існують синоніми, такі як «universal banking», «assurfinance», «bancinsurance» та інше. Чинниками, котрі стимулюють банки до співпраці зі страховими компаніями, зокрема є:

- посилення конкуренції змушує банки розширяти спектр фінансових послуг, що надаються клієнтам, та вдосконалювати канали їх збуту;

- реалізація страхових послуг дає змогу банкам збільшити та диверсифікувати свої доходи за рахунок винагороди, яку отримують банки за співпрацю із страховими компаніями;

- можливість використання банками тимчасово вільних коштів страхових компаній для формування власної ресурсної бази;

- змога надавати клієнтам ширший перелік послуг, що надаються за принципом «усе з одних рук», що дуже зручно для клієнтів і підвищує якість їх обслуговування;

- запроваджуючи банккассюранс банки мають змогу додатково залучати клієнтів, оптимізувати витрати на просування банківських послуг та підвищувати ефективність роботи структурних підрозділів;

- можливість отримання докладнішої інформації про клієнтів та повідомити необхідну їм інформацію за рахунок страхової компанії;

— зміцнення бренду банку як універсальної установи, як фінансового супермаркету.

Не є секретом, що при співпраці зі страховими компаніями, зокрема при страхуванні кредитних ризиків банки надають перевагу «своїм» страховим компаніям. В них банки пропонують клієнтам зокрема застрахувати заставу та життя позичальників. При цьому ризики залишаються, оскільки на вітчизняному фінансовому ринку має місце афілійованість банків та страхових компаній. Окремі банки пропонують клієнтам при укладанні депозитного договору одночасно оформити договір страхування. У разі настання страхового випадку (втрата життя внаслідок нещасного випадку), визначені за договором страхування вигодонабувачі одразу додатково отримують страхову компенсацію, еквівалентну сумі депозита. Отже, процес bancassurance пов'язаний із дистрибуцією і пропонуванням інтегрованих фінансових послуг, водночас передбачає низку обмежень, зокрема, які стосуються ступені об'єднання банківської і страхової діяльності в межах однієї компанії. Слід враховувати, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» не дає право банкам надавати послуги у сфері страхування, за винятком виконання функції страхового посередника.

Зазначимо, що до фінансової кризи банки також активно створювали власні лізингові та факторингові компанії, недержавні пенсійні фонди (НПФ), а також компанії з управління активами (КУА). Фактично має місце наявність фінансових груп. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо нагляду на консолідованій основі» визначив поняття дефініцій «фінансова група» і «банківська група» та передбачив введення банківського нагляду на консолідованій основі з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в банківській групі. В межах банківської групи НБУ з метою нагляду виокремлює за видом діяльності підгрупи: кредитно-інвестиційну (входять банки та інші фінансові компанії, крім страхових) і страхову. Закон передбачає суттєві обмеження в діяльності банківських груп. Так, максимальний розмір участі учасників банківської групи в статутному капіталі однієї юридичної особи, що не є фінансовою установою, не повинен перевищувати 15 %, а всіх — 60 % консолідованого регулятивного капіталу банківської групи. Сума вкладень учасників банківської групи в капітал страхової компанії (компаній)

має виключатися з регулятивного капіталу банківської групи. Більш того, НБУ повинен здійснювати контроль за операціями між учасниками банківської групи. НБУ контролюватиме операції між учасниками банківської групи та їх пов'язаними особами, які не є фінансовими установами. Сукупний обсяг операцій, що генерують кредитний ризик, між учасниками банківської групи та однією пов'язаною особою банківської групи, яка не є фінансовою установою, не повинен перевищувати 5 %, а всіма — 20 % консолідованого статутного капіталу банківської групи.

В разі порушення банківського групою законодавства, нормативно-правових актів НБУ, здійснення ризикової діяльності НБУ має право застосовувати заходи впливу, зокрема встановити підвищені економічні нормативи, ліміти та обмеження щодо окремих видів операцій, а також заборонити проведення операцій між банком та іншими учасниками банківської групи.

Вимоги наглядку на консолідованій основі можуть вплинути на процеси інтеграцію окремих небанківських фінансових установ в структуру банків. Це стосується спеціалізованих компаній, які належать банкам, і здійснюють діяльність зокрема на ринку споживчого кредитування. Так, у 2012 р. спеціалізована компанія по наданню споживчих кредитів в магазинах «ОТП Кредит» була приєднана до ОТП банку.

Процес співробітництва банків і страхових компаній, у тому числі через створення банкострахових груп, сприятиме вирішенню проблеми капіталізації, розвитку мереж і технологій збуту страхових та банківських продуктів, а також розширенню спектра послуг, котрі надаються зазначеними фінансовими посередниками клієнтами.

Слід очікувати розвиток різних форм співпраці банків з іншими небанківськими компаніями, зокрема котрі надаються допоміжні послуги. Так, низка банків співробітничав з операторами мобільного зв'язку, що дозволяє клієнтам цілодобово отримувати інформацію про свій вклад в SMS — повідомленнях на мобільний телефон. За допомогою наприклад, інтернету клієнти низки банків можуть зокрема переглядати баланс і рух коштів за своїми рахунками, оплачувати комунальні платежі, поповнювати мобільні телефони тощо.

Якість життя населення значною мірою залежить від пенсійного забезпечення, зокрема від недержавного пенсійного забезпечення як додаткового до загальнообов'язкового державного

пенсійного страхування. Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється банками, страховими компаніями та недержавними пенсійними фондами (НПФ). НПФ — це фінансові посередники, котрі на договірній основі акумулюють кошти юридичних і фізичних осіб у цільові фонди, з яких здійснюються пенсійні виплати учасникам недержавного пенсійного забезпечення після досягнення певного віку. В Україні розрізняють відкриті, корпоративні та професійні види НПФ. Серед НПФ, заснованих банками, переважають відкриті (їхніми учасниками можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця і характеру їх роботи). Серед НПФ, заснованих банками, також є корпоративні. Засновниками такого фонду є юридична особо-роботодавець або кілька юридичних осіб-роботодавців, до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками корпоративного фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками і роботодавцями-платниками цього фонду. Незважаючи на те, що банки можуть виступати засновниками НПФ, вони не є частиною структури такого банку і функціонують відповідно до вимог законодавства про недержавне пенсійне забезпечення. Банк контролює раду фонду, а управлінням його коштів займається не пов'язана з банком компанія з управління активами (КУА), тобто юридична особа, яка здійснює управління активами на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку (діяльність з управління активами інституційних інвесторів). Адмініструє його (веде персоніфікований облік учасників) не пов'язана з банком компанія-адміністратор, а кошти НПФ зберігаються в іншому банку-зберігачі. Зберігачем пенсійного фонду є НБУ або банк, який на підставі ліцензії проводить діяльність із зберігання активів. Для банків їхні НПФ виступають розширенням продуктового ряду фінансових послуг (насамперед роздрібних — фізосіб і малих і середніх підприємств, які самостійно не могли собі дозволити заснувати власний НПФ). Пенсійне забезпечення працівників самого банку розглядали як стартову позицію надалі мінімально гарантованого припливу внесків до нього, як елементом «соціального пакета» для працівників поряд медичною страховкою, бонусами тощо. Слід враховувати, що левову частку до НПФ нашої країни сплачували компанії на користь своїх працівників. Проте клієнтська база, на яку були розраховані такі фонди, виявилася найменш платоспроможною і найбільш вразливою в несприятли-

вих економічних умовах. В результаті окремі НПФ були ліквідовані внаслідок зміни власників банків (котрі проводили реструктуризацію бізнесу банку), інші — самими засновниками внаслідок зміни стратегії банку. Водночас частина банків, можливо, і хотіла б відновитися від НПФ як від неприбуткового напрямку свого бізнесу, однак не може собі це дозволити, ризикуючи завдати шкоди власному бренду.

Особливе місце серед НПФ займає створений НБУ корпоративний пенсійний фонд (КПФ). НБУ надало право самостійно здійснювати адміністрування, зберігання та управління активами створеного ним фонду. При цьому особливості діяльності із зберігання та управління активами КПФ НБУ та нагляду за цією діяльністю встановлюється НКЦПФР за погодженням з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Активізація діяльності НПФ в подальшому пов'язана з: підвищення рівня доходів населення; законодавчим врегулюванням окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення; підвищенням рівня довіри населення до НПФ; стимулюванням заінтересованості роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників та ін.

В Україні, як в інших країнах, великі лізингові компанії в основному належать банкам. Банкам вигідніше кредитувати через свої лізингові компанії. Це пов'язано зокрема з такими чинниками. По-перше, банкам не вигідно видавати великі кредити за складною схемою, яку у разі неплатоспроможності позичальника буде проблемно реалізувати. По-друге, право власності на об'єкт лізингу не переходить до лізингоодержувача, а залишається за лізинговою компанією. По-третє, лізингові компанії не створюють резерви для покриття можливих втрат під кредитні операції. По-четверте, банк може використовувати лізингову компанію з метою оптимізації власного оподаткування. По-п'яте, діяльність лізингових компаній не контролюється так жорстко, як банківська діяльність.

Факторингові компанії спеціалізуються на купівлі у господарюючих суб'єктів права на вимогу боргу. Факторингові компанії зазвичай створюються при банках і широко користуються кредитами цих банків для здійснення своїх операцій. В ряді випадків банки створюють факторингові компанії з метою списання на них проблемної заборгованості за кредитами. Це дозволяє банкам

покращити свій баланс, звільнивши його від проблемних кредитів та вивільнити ресурси.

В умовах сучасної економіки досягти успіху можуть компанії, які використовують ефективні методи ведення бізнесу, зокрема аутсорсинг. Одні автори під аутсорсингом розуміють передачу певних функцій статутної компанії стороній компанії, другі — передачу окремих бізнес — функцій компанії, винесення допоміжних чи навіть основних бізнес — процесів за межі компанії, треті — як відмову від власного бізнес — процесу та передачу його більш професійним та досвідченим в певній галузі компанії. В низці випадків аутсорсинг пов'язується із технічним прогресом в галузі інформаційних технологій, які дозволяють другорядні операції компанії передати аутсорсеру з повним контролем компанії за їх своєчасним та якісним виконанням. Найбільш популярним є аутсорсинг інформаційних технологій та програмного забезпечення, юридичних послуг, кадрового менеджменту, маркетингових заходів тощо.

Ведення сучасного банківського бізнесу складно уявити без аутсорсингу. Співпраця банків і небанківських компаній здійснюється коли банки передають на підставі договору певних бізнес — процесів або виробничих функцій на обслуговування іншим компаніям, що спеціалізуються у цій галузі. Наявність бізнес — процесу, тобто сукупності взаємопов'язаних заходів або завдань, спрямованих на створення певної послуги чи продукту для споживачів, є відмінною рисою аутсорсингу від інших форм надання послуг чи абонентського обслуговування. Провайдери аутсорсингових послуг постійно інвестують кошти в новітні технології щодо удосконалення процесів обробки даних та інших бізнес — процесів. Перекладаючи таку діяльність на аутсорсингову компанію, банки звільняють себе від необхідності здійснення подібних інвестицій, скорочуючи таким чином власні витрати. Це, наприклад, має сенс, коли банк не займає суттєвої частки на ринку відповідної фінансової послуги. Навіщо витрачати значні суми коштів на технології, які може запропонувати спеціалізована компанія за більш помірну плату.

Отже, використання аутсорсингу дозволяє банкам обрати краще технологічне рішення, підвищити якість обслуговування клієнтів при наданні послуг при мінімальних інвестиціях, зосередитися на професійних питаннях банківської діяльності.

Важливою послугою банків є кредитування. Приймаючи рішення про можливість надання кредиту, банк оцінює кредито-

спроможність потенційного позичальника. Невиконання або неналежне виконання позичальником кредитних зобов'язань може бути пов'язане як із об'єктивними причинами, так із шахрайськими намірами клієнта. Оскільки передбачити майбутній фінансовий стан клієнта дуже складно, зробити висновок про виконання потенційним позичальником своїх зобов'язань можливо зокрема завдяки наявності кредитної історії клієнта. Кредитна історія — це сукупність інформації про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, відомостей про виконання нею зобов'язань за кредитними правочинами, іншої відкритої інформації. Практика свідчить, що інформацію про клієнтів банки можуть отримати у бюро кредитних історій, тобто у юридичної особи, виключною діяльністю якої є збір, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію. Засновниками бюро можуть бути юридичні та фізичні особи, у тому числі фінансові посередники. Користувачами бюро можуть бути банки, небанківські фінансові установи та інші суб'єкти господарської діяльності, які надають послуги з відстроченням платежу або надають майно в кредит. Бюро не впливають на рішення банку про надання чи відмову в наданні кредиту, вони лише дають наявну інформацію про виконання потенційним позичальникам своїх зобов'язань. Це дозволяє кредиторам мінімізувати можливі фінансові ризики, а не позбавитися їх. Отже, співпраця фінансових посередників та бюро кредитних історій є начальною необхідністю. Водночас деякі аспекти співпраці банків та бюро кредитних історій потребують урегулювання. Це стосується зокрема джерел формування кредитних історій, захисту інформації, що складає кредитну історію, розпорошеності баз даних кредитних історій. Для розв'язання зазначених проблем необхідне законодавче врегулювання питань співпраці бюро кредитних історій щодо створення єдиної бази даних кредитних історій, а також співпраці бюро з іншими установами, які володіють певною інформацією фінансового характеру.

Банки співпрацюють з колекторськими компаніями, тобто компаніями, які за певну винагороду займаються поверненням боргів. До них по допомогу звертаються банки, які не бажають розв'язувати проблеми неплатежів за допомогою власних спеціальних структурних підрозділів. Зазначимо, що в діючому законодавстві України досі відсутнє визначення колекторської діяльності. Однак «в роботі» колекторів перебувають суттєві обсяги

боргів. Особливістю ринка «колекшна» у 2012 р. був продаж заставних кредитів — авто, іпотеки — і подальше збільшення в портфелях колекторських компаній частки небанківських боргів — у житлово-комунальному господарстві і телекомунікаційних компаніях. Якщо банки продають проблемну заборгованість «своїй» колекторській компанії, то ціна не суттєво може відрізнятись від номінала. В іншому випадку, коли колекторська компанія незалежна від банку, то купує проблемну заборгованість за ціною значно нижчою від номінала. Деякі банки виводять проблемні активи в інші компанії: так роблять переважно великі банки, які володіють декількома фінансовими компаніями.

Висновки з проведеного дослідження. Насамкінець зазначимо, що інтеграція банків з небанківськими компаніями є справою важливою і актуальною. Без відповідної співпраці з небанківськими компаніями та інфраструктури банківська система не зможе бути ефективною і вирішувати поставлені перед нею завдання. Відтак питання інтеграції банків з небанківськими компаніями вимагають подальших досліджень як теоретичному, так і в практичному аспекті.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III// Урядовий кур'єр. — 2001. — 17січня. — С. 5—13.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо нагляду на консолідованій основі» від 19 травня 2011 р. № 3394-VI //Урядовий кур'єр. — 2011. — 20 липня. — С. 9—10.
3. *Белорус О.Г.* Глобальное устойчивое развитие: монография /О.Г. Белорус, Ю.М. Мацейко. — К. : КНЕУ, 2006. — 488 с.
4. *Ван Хорн, Дж. К.* Основы управления финансами: Пер. с англ. / Ван Хорн, Дж. К. — М.: Финансы и статистика, 2004. — 800 с.
5. *Гохан Патрик А.* Слияния, поглощения и реструктуризация компаний: 3-е вид. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 741 с.
6. *Корнєєв В.В.* Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках. — К. : НДФІ, 2003. — 376 с.
7. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Затв. Постановою Правління НБУ № 479 від 28.12.2011 р.
8. *Шелудько Н.М.* Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України / Н.М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 2. — С. 85—92.

Статтю подано до редакції 22.05.13 р.